

Główny wychodzi codziennie wieczór (wyjąwszy niedziele i dni świąteczne).
Numer pojedynczy w Krakowie i we Lwowie kosztuje 10 centów.

Prenumerata wynosi:

W Krakowie: w roku 30 — miesięcznie złr. 2 —
w Lwowie: w roku 30 — miesięcznie złr. 2 —
Pocztą w państwie Austriackim: w roku 30 — miesięcznie złr. 2 —
do Prus i Rosji niemieckich: tal. 16 sgr. 20 — tal. 4 sgr. 5 — tal. 1 sgr. 15 —
do Francji i Anglii: fran. 108 — fran. 27 — fran. 10 —
do Belgii, Włoch i Szwajcarii: „ 80 „ 20 „ 7 „
Listy z plonidami przesyłane bez winy franco do Administracji „ZASU“ — Listy reklamacyjne
niezapisane do pocztowego nie ulegają frankowaniu. — Listów niefrankowanych nie przyjmujemy.
Kopiejsza nadsyłana Redakcyi, nie zwraćają się i nie są one będą.

CZAS

Prenumeratę przyjmują:

W Krakowie: Biuro Administracji „ZASU“ przy ul. Róśnanej w domu pod L. 433; Księgarnie: pp. J. Czecha
w Rynku, Juliusza Wilda przy ul. Grodzkiej i handel p. M. Dworskiego w kamienicy k. Jabłonowskiego
w Rynku; tudzież wszystkie Urzędy pocztowe austriackie.

Ogłoszenia (inzeraty) wszelkiego rodzaju, przyjmują się za opłatą: za miejsce wiersza drobnego (cztery
litera) jednokrotnie umieszczenie po 5 centach, za następne po 5 centach, oraz za opłatą należytości stałowej
po 30 centach od każdorazowego ogłoszenia. Wypłata w Krakowie.

Prenumeratę i Ogłoszenia przyjmują: we Lwowie w Agencji „ZASU“ p. Ant. Piłkowskiego przy
placu Katedralnym pod L. 31. — W Wiedniu p. A. Oppel Wolle 21. — Na Francyi i Anglii w Paryżu
Wyn. pułkownik Winc. Raczkowski, Rue du Pont de Lodi Nr. 1. — Zaś tylko ogłoszenia: w Wiedniu
„Neumarkt Nr. 11“, w Hamburgu, Frankfurtu a. M., w Berlinie, w Lipsku, Bazylei (Szwajcaryja) i Wro-
clawiu pp. Haasenstein i Vogler, w Wiedniu Z. Kolkowski, Stadt, Arwinkel N. 3 i R. Mosse — w Berlinie
Hamburgu, Monachium i Norymberdze p. Rudolf Mosse — w Frankfurtu nad Menem p. G. L. Daube et Com.

OGŁOSZENIE PRZEDPŁATY.

W Krakowie na miesiąc Listopad... złr. 2
„ od 1 Listopada do 31 Grudnia „ 4
przesyłką pocztową w pań-
stwie Austriackim na mie-
siąc Listopad... złr. 2 c. 25
Od 1 Listopada do końca Grudnia „ 4 c. 50

Kraków 28 października.

W chwili jak obecna, za wiele jest pogło-
sek i domysłów, aby je pod rozważyć brać
można: symptomatów wszakże pomijać się nie
godzi. Za taki uważać należy wzmiankę, jaką
dzienniki wiedeńskie jeszcze onegdaj rano po-
święcały Galicyi i jej przyszłemu odrębnemu
stanowi. Jeszcze przywódcy czeszy nie opu-
ścili Wiednia, hr. Hohenwart zaledwie po-
dał się do dymisji, a już stara *Presse* wraz
z okrzykiem triumfu pisze o przyszłej ugo-
dzie z Polakami, przypominając Rechbauerowski
idący jej zdaniem dalej, niż rezolucja, uka-
zując odrębne stanowisko Galicyi, jakby jąbkło
hesperyjskie, po które sięgać zaprasza ugo-
dowe z Niemcami tak zwane „polskie“ stron-
nictwo.

Nie chodzi nam tu ani o ugodę, ani o sta-
nowisko Galicyi, bo naturalnie, tak ważnych
spraw wiązać nie można ze wzmianką, choć-
by bardzo wydatną, w dzienniku centralisty-
cznym zamieszczoną. Ale chodzi nam o sym-
ptomat, którym jest niezawodnie wzmianka ta
w osobnym artykule, pod napisem „Niemcy
i Polacy“ podana. W tej wzmiance dopatrzyć
się można poczęści odpowiedzi na zacytowane
przez nas wyrazy: „przedpadł ugodowy gabi-
net, niech żyje uroda.“ Niech żyje uroda, ale
jaka? Taka zdaniem *Presse*, którą zawręć
może gabinet Rechbauerowski. Ta pospieszna
propozycja ugodowy dowodzi tylko, jak dalece
Galicya supremacji niemieckiej w Przedlitawii
zawadza. Jeszcze nie podpisana dymisja, zry-
wająca ugodę z Czechami, a już pospiesznie
centraliści zapewniać sobie hegemonię, wydzia-
lając Galicyę z Przedlitawii. Czyż inaczej za-
panować w niej nie uda się?

A symptomat ten nabiera większej jeszcze
ważności, że *Pester Lloyd* z tej samej daty
zamieszcza list z Wiednia, donoszący mu o u-
padku ugodowej czeskiej, a zapewniający Niem-
com pomoc Polaków, z którymi ugodzić się
co przed radzi redakcyi *Pester Lloyd* w
umyślnym przypisku. Czy obecność Polaków
w Przedlitawii, również i Węgrom nie na rękę?
Czy też odrębne chcą dać Galicyi stano-
wisko, aby ją uchronić od absolutnych rzą-
dów, jakimi chcą Przelitawie obdarzyć? Czy
też w interesie prostym dualizmu, aby mu fe-
deralizm czeski raz na zawsze przestał za-
grzać?

Zgola, uderzać musi ten pośpiech ugodowy,
o którym zwycięzca pomimo oszołomienia to-
warzyszącego pierwszej zaraz chwili nie za-
pomniał. Pojmujemy, że do przeprowadzenia
takiej ugodowej, przemawia za ministerstwem
przejściowym. Stanowcze byłoby to dopiero,
w którym po układzie z Galicyą przyszłoby
do zupełnego na modłę centralistyczną zarzą-
du reszty Przelitawii. A byłoby to sta-
nowczem? Wątpimy: w każdym razie atoli nie
mogłoby być stanowczem i rejonem, na jakim-
by wyjątkowo Galicya rechbauerowska uży-
wała koncesji, i tuzymy sobie, że gdyby
do ugodowej przychodziło, Galicya trzymała-
by się rezolucji, pomimo, że *Presse* dobre
chęci liberalizmu wiedeńskiego za dalej idą-
ce niż żądania kraju naszego uważa.

Główny organ ugodowy wiedeński, *Vater-
land* w ponurych i dosadnych barwach malu-
jąc sytuację austriacką wobec zwycięstwa hr.
Beusta nad hr. Hohenwartem, kończy swój
pesymistyczny obraz słowami: „Wiedeń hu-
lać będzie wśród ruin państwa.“

Słowa te nie są ogólnie na pewnej pod-
stawy prawdy. Wiedeń sprzecznnością swego
kierunku z dążnością, potrzebami i usposobie-
niem krajów w skład monarchii wchodzących,
podobnie Paryżowi, który tak często narzucał
rewolucję, zmiany polityczne i formy rządu
Francji wbrew jej woli, Wiedeń odniósł jed-
no z tych zwycięstw nad krajami koronnymi,
jakie ostatecznie na szkodę państwa zwykły
się obracać. Wiedeń nie potrzebuje rewolucji,
aby złamać naturalne dążenie wszystkich czę-
ści monarchii, nie potrzebuje dotąd bary-
kad i zmiany formy rządu, aby przeciwny na-
turze stosunków i potrzebom ludów rozstraj-
ający i negacyjny narzucać kierunek. Głębiej
sięgające i systematycznie niszczące są podob-
no te rewolucje, które nie przekraczają gra-
nic normalnego stanu, które rozstrajają prostą
zmianą systemu każde usiłowanie organiczne,
które dla doktryny i uroczystości stolicy poświę-
cają interesy i potrzeby państwa i wszystkich
jego dzielnic. Jeśli rewolucyjnie Paryż w na-
szym wieku narzucił Francji pięć odmiennych
rządów; to Wiedeń prostą zmianą gabinetową
przeprowadził Austrię systematycznie przez
cztery rewolucje, a postawił ją teraz na kra-
wędy piątej.

Te ministeryalne rewolucje zwane Bach,
Schmerling, Beust-Giskra i Giskra-Hasner nie-
tylko, że dawały przewagę stolicy narodowo-
ścią nawet germanizacyjną oddzielonej od wię-
kszości krajów, ale nadto podkopywały jedną
po drugiej podwaliny, na jakich się opiera
rządzący społeczeństwo, i mogłyby się oprzeć porzą-
dek polityczny w zbiorowej monarchii.

Jakiegokolwiek mogłoby zachodzić różnice w
żądaniach i prawach poszczególnych ludów,
lubo nie zwykliśmy solidaryzować intere-
sów naszego kraju, ze stanowiskiem polity-
cznym innych prowincji, to jednak pewna
wspólność w oporze przeciw tym dążeniom
z centrum państwa wychodzącym, byłaby po-
żądaną i zbawienną tak dla interesów auto-
nomicznych i narodowych, jak dla ratunku
państwa. O ile ta łączność oporu ludów prze-
ciw wiedeńskim zamachom, da się pogodzić
z anteedencyjami politycznymi reprezentacji
pojedynczych krajów, nie przesadzamy, jak nie
przesadzamy następstw bezpośrednich upad-
ku hr. Hohenwarta. Spotkanie się wszystkich
żywiół autonomicznych i narodowych na
drodce biernej opozycji lub na drodze walki
parlamentarnej, wydaje się dziś trudnem. W
Wiedniu atoli znajdują się wyśmienicie na sy-
stemie rozdziałów czy to narodowych, czy po-
litycznych: owo przez Metternicha zastosowane
godło *divide et impera* z pola absolutyzmu
przeszło już dawno na pole parlamentarne.

Pojawia się też często pod formą części-
owej ugodowej lub częściowych ustępstw. Ale już
i u nas poznano się dobrze na owej ponce, na
którą się zowie *Sonderstellung Galiciens*, a
z którą znów jedno z pism centralistycznych
wystąpiło. Polacy w parlamencie wiedeńskim
byli zbyt silnym czynnikiem, aby nie starano
się wpływu tego czynnika w chwili niedoko-
nanej jeszcze zmiany sparaliżować. Ale sejm
przez wybór delegacji, tej samej delegacji,
która wspierała hr. Hohenwarta, uchronił
kraj nasz od ponowienia się podobnej gry,
przez jaką przeszła już raz delegacja polska
pod ministerstwem dr. Giskry z uszczerbkiem

swej godności i bez pożytku dla interesów
kraju.

KORRESPONDENCA CZASU.

Wiedeń 27 października.

Wczoraj, jak wam już doniosłem, hr. Hohenwart
w audiencji u N. Pana podał się do dymisji. Ce-
sar, jak nas zapewniają, wziął prośbę o dymisję
do wiadomości, czyli wyrażając się niemieckim
stylem urzędowym, *hat die Demission entgegengenom-
men*, i prosił hr. Hohenwarta, aby ministrowie
zbrali się nazajutrz około 11ej w zamku cesar-
skim na konferencyję pod jego osobistym prze-
wodnictwem. Dziś więc się zeszli ministrowie pod
przewodnictwem Cesarza. Była to tylko konferen-
cja pożegnania, na której N. Pan oświadczył mi-
nistrowi, iż dymisję przyjmuję, prosząc ich tylko,
aby tymczasowo dalej prowadzili swe czynności.
Takim jest położenie rzeczy w tej chwili.
Następcach obecnych ministrów, przyznajemy, do-
tąd nawet wyobrażenia nie mamy. W tutejszem
dziennikarstwie dwa walczą ze sobą prądy: jeden
dąży do powtórnej edycji gabinetu hr. Potockiego,
drugi zaś tęskni za silnymi rządami, a nawet igra
z ideą absolutyzmu. A ponieważ ten drugi prąd
popiera ją przeważnie dzienniki oddane kancelar-
zowi, zdaje się, iż hr. Beustowi musi być na rękę gabi-
net podobny. Lecz dzienniki piszą, iż hr. Beust
jest słabym, a tem samem zapewne się nie mie-
sza do sprawy złożenia nowego gabinetu. Konkluz-
ja taka byłaby tym razem śmieszna, aniżeli pre-
misia.

Dzienniki czeskie nie oddają ani swojej sprawie,
ani gabinetowi Hohenwarta usługi, rozpoczynając
już po zawarciu układów, na nowo kłopotownie
z Rosyą. *Politik* widzi zbawienie Słowian i Cze-
chów w zjedzeniu w Liwadii Ubolewany nad tem
zaślepionemu Czechów. O gan p. Schaeffego *Oester-
reichisches Journal* również się nie przysilił u-
stępującemu rządowi, dowodząc, że akcja gabi-
netu ma na celu zaprowadzenie federalizmu w ca-
łej Austrii, zniweczenie dualizmu i ugodę węgier-
ską, i przywrócenie dawniej jednoci państwowej.
Zaczęły to wywołać opozycję Węgrów przeciw
wszelkiej ugodzie.

W dziennikach tutejszych krąży ciągle jeszcze
pogłoska, iż w Wiedniu ma być urządzona illumi-
nacja w dniu, kiedy *Gazeta Wiedeńska* ogłosi
dymisję gabinetu hr. Hohenwarta. Stolica dałaby ty-
ko dowód braku wszelkiego taku podobną mani-
festacyą, a niktby nie miał powodu radować się z
illuminacji na cześć ustępujących ministrów.

Presse mniema, iż oddaje usługę p. Ziemiakow-
skiemu, wojując ciągle bez wszelkiego powodu
przeciw p. Grocholskiemu. Dziś pisze, iż w nowym
gabinecie trzeba zostawić jedną tęgą dla Polaka,
ale naturalnie tym Polakiem nie może być p. Gro-
cholski. *Presse* źle sądzi ludzi, jeżeli mniema, iż
p. Grocholskiemu tak tęskno za tęgą ministeryalną.

Niektóre dzienniki już ogłosiły nekrologi genera-
ła Benedeka. Wiadomo, iż generał ten nie umarł.

N. Pan udzielił komisarzowi powiatowemu w Ga-
licyi bar. Włodzimierzowi z Lewartowa Lewar-
towskiemu tytułu i stopnia sekretarza ministe-
ryalnego z uwolnieniem od taksy.

Wiedeń 27 października. Wszystkie wiado-
mości, jakie znajdujemy w dzisiejszych dziennikach
wiedeńskich, obracają się w jednym i tem samym
kółku, a mianowicie, że ministerstwo hr. Hohen-
warta podało się wczoraj rano do dymisji, i że
takową cesarz przyjął. Hr. Hohenwart otrzyma-
wszy posłuchanie u cesarza, zawiadomił go o o-
świadczeniu przywódców czeskich, iż nowego re-
skryptu przyjąć nie mogą, i wręczył prośbę o dy-
misję, tak w imieniu własnem, jakoteż ministrów
Habetkina, Ireczka, Schaeffego i Grocholskiego.
Minister skarbu Holzgethan, jak wiadomo, już daw-
no podał się do dymisji, minister obrony krajowej
generał Scholl zajął stanowisko wojskowego,
który na rozkaz swego dowódcy przyjmując tęgę
lub ją składa. Przywódcy czeszy dr. Rieger, hr.
Clam-Martinitz i dr. Prażak zabawić mają jeszcze
w Wiedniu aż do ogłoszenia dymisji obecnego ga-
bietu.

Podczas kiedy ustępujący ministrowie pełnią z
połecenia cesarza jeszcze chwilowo swe obowiązki,
powstaje już oczywiście kwestya osób. Ilekroć w
Austrii jest przesilenie ministeryalne, tylekroć za-
wsze prawie przedwzrostkiem występuje pytanie,
kto zastąpi ustępujących ministrów; mało kiedy
chodzi o rzecz wielo ważniejszą, jaki nastąpi sy-
stem? I dzisiaj dzienniki wiedeńskie zadają sobie
pytanie: co dalej? lecz odpowiadają na nie kwe-
stya osób, dopiero w drugim rzędzie kwestya sy-
stemu. Co do pierwszej posypały się nazwiska kan-
dydatów bez żadnego względu, jaki prąd osobisto-
ści odnośnie reprezentują; na liście ich znajdują się
nazwiska hr. Alfreda Potockiego, p. Schmerlinga,
księcia Adolfa Auersperga, bar. Kellersperga, bar.
Depretis, dr. Stremayera, bar. Benoniego, bar. Pos-
singera, bar. Lassera, fmp. bar. Köllera i innych.
W ogóle sądząc z nazwisk podawanych, większość
ich przedstawia system absolutny, a ztąd odpo-
wiedź na drugie pytanie. Piszą też dzienniki wie-
deńskie, a za nimi czeskie, bardzo wiele o abso-
lutyzmie, chociaż obok tego widocznie zdradzają
niepewność, a w części obawę, czy można się za
nim stanowczo oświadczyć. W obec tego tak zwane
stronnictwo wernokonstytucyjne, które jest niby
zwycięzcą, nie stawia ani innego systemu ani no-
wych kandydatów. Dowodzi to braku siły, która
jest głównym warunkiem absolutyzmu, cośmy już
wczoraj na innem miejscu podnieśli, dlatego też
możnaby powątpiewać, czy gabinet przyszły będzie
absolutnym. *N. fr. Presse* donosi, że składać on
się będzie z ludzi zupełnie nowych.

W Pradze przyjęto wiadomość o rozbiu się u-
kładów z pewnym rodzajem przerażenia; Czesi bo-
wiele niezachwiana żyłi nadzieję, że tym razem
rozkładowanie pomyślnym uwiecznieniem będą skutkiem.
Rozczarowanie o tyle też więcej było niespodzia-
nką. Krąży pogłoski, iż przywódcy czeszy wydać
mają odezwę do narodu, potem zaś wszyscy posło-
wie narodowości czeskiej złożą mandaty. Co do
dzienników czeskich, to jakkolwiek widocznie są
oburzone, w pierwszej atoli chwili dość umiarko-
wanie się wyrażają, a tylko poniekąd zarzucają
im można przesadę w dumie narodowej. *Narodni
listy* oświadcza, iż Czesi na przyszłość nie wda-
liby się już nigdy w rokowania inne, jak tylko z
samym monarchą, a i to pod pewnymi warunka-
mi. *Pokrok* ogranicza się na poglądzie na sytu-
ację w r. 1867, i porównawia upadek hr. Hohenwar-
ta z upadkiem hr. Belcredi. Sytuacja, mniema
organ *Riegera*, jest w obu wypadkach jednaka, i-
miona są tylko różne. Wówczas służyłby hr. Beust
kierowali losami Czech, dzisiaj po upadku ga-
bietu hr. Hohenwarta, zaum tenże spełnił swe
posłannictwo, znów hr. Beust złoży nowy rząd.

„Uroda zerwana, niech żyje uroda“ — pisał
onegdaj *Wanderer*. Wyraz te, których znaczenie
staraliśmy się wyjaśnić wczoraj w artykule wstę-
pnym, znajdujemy powtórzone w innych dzienni-
kach, ale tylko co do myśli. Po zerwaniu układów
z Czechami występuje na pierwsze miejsce sprawa
galicyjska. Już wczorajsza *Presse* pisze: „Od da-
wajnym zyczeniem było stronnictwo wernokonstytu-
cyjnego porozumieć się z deputowanymi polskimi
co do stanowiska Galicyi względem Austrii. Porozu-
mienie to byłoby rzeczywistie przyszło już do
skutku, gdyby je nie byli udaremniłi z jednej
strony Herbst, z drugiej strony Smolka i jego de-
mokraty. Bürgermistrzowie sprzeciwiali się odrę-
bności Galicyi, Smolka stawiał żądania bez miary.
Ziemiakowski, który szczerze pragnął przyja-
źni Niemców, upadł podczas wyborów do sejmku
lwowskiego w skutek agitacyi Smolki, a do Wie-
dnia przyszedł mowę, której jak Smolka i Zyb-
liewicz nienawidzi wszelkiego porozumienia się z
Niemcami i rzucił się w objęcia federalizmu cze-
skiego. Od tej chwili niemożliwe było zbliżenie
się obu stron do siebie, aż do listopada 1870 r.;
w delegacji usiłował Rechbauer sprowadzić zgodę,
ale nadaremnie, ponieważ Zyblikiewicz ciągle trzymał
z Czechami. Dopiero teraz odgad znane są
artykuły zasadnicze czeskie, zdaje się, że Polacy
szukają zbliżenia się do frakcyi Rechbauera, a
mianowicie na zasadzie projektu ułożonego w r.
1869 przez Rechbauera. Projekt ten idzie jak wia-
domo dalej niż rezolucya galicyjska z r. 1868 i na-
daje Galicyi odrębne stanowisko.“

Presse zamieściwszy ten ustęp, obiecuje szerzej się
nad tą kwestyą rozpiszać. Lecz nie jeden to objaw.
Oto piszą znów z Wiednia do *Pester Lloyd* a:
„Smolka, który tu bawił kilka dni, nie był wcale
posłannikiem Czechów, lecz był w interesie swego
stronnictwa i pragnął się zorientować. Umyślnie

użyłem wyrazu: stronnictwo, bo nie wszyscy de-
putowani galicyjscy idą za Smolką. Owszem trzy
sa między innymi frakcje, z których każda chce
czego innego. Ziemiakowski, który jeszcze dość
ma zwolenników, chce porozumienia z Niemcami,
Grocholski broni rezolucji, podczas gdy Smolka
radzykalnie do rzeczy przystępuje i chce wszystko
osiągnąć przez związek z Czechami. Ponieważ de-
putowani ruscy zdają się trzymać od swych kole-
gów, ministerstwo przeto w żaden sposób liczyć
nie może na deputowanych z Galicyi, gdyż ci
wcześniej czy później rzucą się w objęcia wernokon-
stytucyjności. Tego spodziewają się także przy-
wódcy stronnictwa liberalnego i jeszcze raz przed
zebraniem się Rady państwa usilować mają skło-
nić Polaków do wspólnego działania politycznego.“

Tagblatt przytoczywszy powyższą koresponden-
cyę, dodaje: „To ostatnie byłoby bądź co bądź
równie pożądanem, jak koniecznem; wprawdzie
Polacy nie są sprzymierzeńcami na którychby się
uczupelniej spuścić można, ale spodziewamy się,
że we własnym dobrze zrozumianym interesie zde-
cydują się tym razem, nie zboczyć z drogi pro-
stej.“ Ten sam dziennik, który nie może się za-
pełnić spuścić na Polaków, przemawia dzisiaj za
powrotem ministerstwa hr. Potockiego. Za następ-
cę p. Grocholskiego wymienia zaś hr. Ludwika
Wodzieckiego jako takiego, o którym myślał Galicy-
janie ewentualnie, gdyby się p. Grocholski nie
dał skłonić do pozostania w gabinecie.

— Podajemy dzisiaj dalszy ciąg sprawozdania
komisyi sejmku czeskiego:

Ze niektórzy z pomiędzy nich mają być dla tego
swej narodowości pozbawieni, ponieważ nie uznają
istniejących faktycznie ustaw konstytucyjnych za
ideał doskonałości, obchodzą to oczywiście tak ma-
ło jak gdyby Tyrdyczewski lub Niemców z Austrii
Górnej wykluczyć można z narodowości niemieckiej,
ponieważ nie chcą być bezwyznaniowami.

Gdy prócz tego — co szczegółliwiej podnieść wypa-
da — komisyja uwzględniając o ile możliwości zyczli-
wian objawione przez niektóre niemieckie stowarzy-
szenia polityczne proponuje zmienić wniosek rzą-
dowy w ten sposób, że do złożenia *velo* jednej
kuryi narodowej, niepotrzeba dwóch trzecich wię-
kszości, lecz tylko bezwzględnej większości jej
członków, a więc wobec danych wypracowań nie
można nawet w wypadku bezwzględnie niedających się
pomyśleć, żeby wszyscy właściciele wielkich po-
siadłości do jednej weszli kuryi i przeciwieństwo
głosowali, przeszkodzić jej w oddaniu swego *velo*;
byłoby to więc kłam żądać oczywistej prawdy gdy-
by chcieli jeszcze twierdzić, że kuryi niemieckiej
można przeszkodzić w oddaniu *velo* przez wejście
do niej właścicieli większych posiadłości narodo-
wości czeskiej.

Owszem przez proponowany przepis mógłby
przedzierać naruszoną być charakter narodowy
czeskiej kuryi narodowej, gdyż do niej wszedłby
niemiecko usposobionych właścicieli dóbr z okolic
czeskiej; lecz i tu przez ustanowienie bezwzględ-
nej większości nie ma się czego obawiać skut-
cznego przeszkodzenia kuryi narodowej czeskiej
w złożeniu *velo*, i w ogóle byłoby, jak powiedziano,
niesprawiedliwem wykluczyć właścicieli większych
posiadłości od obrad i uchwał, któreby wielkie na
nich nałożyć mogły ciężary.

Komisyja decydując wnieść przed wys. Izbę pre-
działany przepis o utworzeniu komisyi, żywiła to
silne przekonanie, że utrzyma tę z pewnością wol-
ną i sprawiedliwą instytucyę, która może jeszcze
głęboko przysłużyć się do utorowania drogi, nie-
tylko dla samego jej celu, ale że także należyście
ochronia prawo stanowienia o sobie każdego poje-
dynczego obywatela.

Komisyja sądzi, iż może się wstrzymać od dal-
szego uzasadniania swych wniosków.
Być może, iż w ustawie tej dopatry się ktoś
braku potrzebnych ustępów w pewnych wypadkach.
Niechajże pod tym względem wystarczą wskazów-
ki, że ustawa, która uposażoną jest rękojmą usta-
wy zasadniczej krajowej i której ma strzedz przy-
sięga koronacyjna naszego najmożliwszego króla,
nie może zawierać szczegółów, któreby się później
łatwo mogły okazać niepraktycznymi; da takich
przepisów jest postawioną drogą dla dalszego ich
uporządkowania w § 13, w którym każdej narodo-
wości dano rękojmę, że ustawy takie nie będą
mogły być wydane bez zezwolenia ich kuryi.

Z tego właśnie stanowiska wychodząc, byłoby
nawet pożądanem pozostawić niektóre przepisy tej
ustawy przyszłości, komisyja atoli chcą odpowied-
nie zamiarowi wys. rządu, uważała za konieczne

Część literacko-artystyczna.

RZYM

jako stolica państwa włoskiego

napisał

Bronisław Zaleski.

Kraków 1871 r.

Zdawałoby się, że żaden naród silniej nie sobie
utwierdził poczucie moralności politycznej niebył
powinien nad naród polski. Niepokalaną w swojej
historycznej przeszłości żadnym zaborom i podbo-
jem, żadnym gwałtem lub zdradliwą polityką, ofia-
rą podstęp, bezprawia i najazdu — od stu lat sto-
jący niezachwianie przy swoim zgwałconem pra-
wie, wytrzymujący mężnie wszelkiego rodzaju znie-
wagi, prześladowania, opierający się z godnością
pokusom i istrygom — w tej strasznej szkole nie-
woli mógł naród polski duchowo wznieść się do
wielkiej moralnej niejako antytezy tych zasad ja-
kie polityka europejska przeważnie od rozbioru
Polski się kierowała. Jakoż nie było w naszym

wieku nieszczęścia lub krzywdy dokonywającej się
na jakimś narodzie, któremuby Polska sama rozda-
ta z serca niewspółczuła i czysto nierozważna;
może współczucia tego nawet czynem nieobjawiała;
nie było gwałtu i ucisku, gdziekolwiekby on się
objawił, któremuby nieodpowiedzialny protest sumie-
i polski solidaryzujący każdą niedolę z własną.
Nieżyliśmy się być przegadani do rydwanu try-
umfatorów, ani przyklaskiwać powodzeniu, z wyjąt-
kiem jednego Napoleona I, któremu jednak wier-
niejsi byliśmy jeszcze w upadku, niż w szczęściu,
ale natomiast zwracaliśmy się zawsze ku ofiarom
przemocy.

W epoce rozdziału świata na ofiarników i o-
fiary, burzycieli, gwałciicieli i pokrzywdzonych
wyznaczała nam niejako sama Opatrzność miejsce
po stronie ucisku, ale i sprawiedliwości. Punktem
kulminacyjnym epoki zaborów, pogwałcenia wszel-
kiego prawa międzynarodowego rozpoczętej podzi-
wianą i bolesną, że poraż pierwszy w tej właśnie
sprawie, jakieś stopienie poczucia moralnego, jeżeli
nieotwarta niechęć to drażliwość, jeżeli niewprost
pokłask dla gwałtu, to jakiś pozytywizm godzący
się z zasadą faktów dokonanych przeważa. Smutno
to wyznać, ale mieliśmy więcej serca dla Szelewi-
ki i Holsztynu, silniej i jednomyślniej potępialiśmy
wywłaszczenie i zabór prywatnej własności króla
hanowerskiego, chociaż na tej samej podstawie je-
dnoci narodowej dokonanego, niżli dla tego Świę-

wego zwycięstwa bezprawia i podstęp, będące na-
stępstwem i rozwinięciem tej samej polityki prze-
moey, która nas pozbawiła bytu. Niezawisłe od po-
czucia gorącości uczuć religijnych samo już poczu-
cie moralności politycznej niewolą spotęgowane
winno wystarczyć do potępienia faktu, który acz
w odmiennych warunkach pod względem bezpra-
wia i tej moralności politycznej równe z rozbiore-
m Polski zajmie w historii miejsce.

Rzecz jednak dziwna i bolesna zarazem, że jeśli
nie Polska cała, i nie te zwłaszcza dzielnice, które
w prześladowaniu niustannem wiarę z narodo-
wością niejako cierniem mgęszczała w jedno spło-
ty — to ta część Polski, która swobodniejszemu
oddycha powietrzu, która w tej chwili za cały
naród ma warunki życia, wyrażania swych uczuć
i swych przekonań przeciętnie mniej niż obojętna
wobec zaboru Stolicy Świętej się objawia. Rzecz
dziwna i bolesna, że poraż pierwszy w tej właśnie
sprawie, jakieś stopienie poczucia moralnego, jeżeli
nieotwarta niechęć to drażliwość, jeżeli niewprost
pokłask dla gwałtu, to jakiś pozytywizm godzący
się z zasadą faktów dokonanych przeważa. Smutno
to wyznać, ale mieliśmy więcej serca dla Szelewi-
ki i Holsztynu, silniej i jednomyślniej potępialiśmy
wywłaszczenie i zabór prywatnej własności króla
hanowerskiego, chociaż na tej samej podstawie je-
dnoci narodowej dokonanego, niżli dla tego Świę-

tego starca, który złożył tyle dowodów miłości dla
naszego narodu, a który w tak podstępny sposób
nie tylko odarty z władzy, ale wzyty został na-
wet z osobistej własności Papieżów. Bolesno to
przyznać, ale gdyby dziś państwo otomańskie za-
stało podzielone i zagrabione przez mocarstwa
chrześcijańskie szerzej i głośniej może objawiały
się sympatya dla zwycięzcy — niewątpliwie bar-
dziej obrona polskości byłaby tolerowana, niż
dzisiaj obrona władzy doczesnej i nazwanie bez-
przykładnego gwałtu dokonanego na Rzymie po-
imieniu.

Nie mówimy o szkole rewolucyjnej lub bezwy-
znamowej, która dawno już polskie opuściła sta-
nowisko i rzecz naturalna, że łączy się do jedne-
go przez wszystkie kraje Europy przechodzącego
chóru z okrzykiem: precz z władzą doczesną, bo
precz z kościołem i Bogiem! Z szkołą tą mającą
niestety zbyt już licznych adeptów u nas daremna
byłaby dyskusya. Ale ogół umiarkowany, poniekąd
konserwatywny i cząsto tradycyjni katolicy wdzy-
czą się jednak na dotknięcie kwestyi rzymskiej, od-
wraca się od niej, jako od jakiegoś zagadnienia,
które niebezpiecznie porusza, które nawet wymijać
należy, jeśli się ma radykalizmowi w innych spra-
wach skutecznie stawić czoło. A jednak ta kwe-
stya związana jest z najwyższymi moralnemi inte-

resami ludzkości, chrześcijaństwa i Polski, a jednak
od odpowiedzi na to zagadnienie zawisło, czy się
zszeregujemy wbrew duchowi dziejowemu narodu z
gwałciicielami i zaborcami, czy staniami po stronie
siły, czy po stronie prawa; czy co większa i wa-
żniejsza, w epoce prześladowania i gnębienia ka-
tolicyzmu, w przededniu walk religijnych utrzyma-
my tę jedyną łączność, która nas z przeszłością
naszą i z bezwzględą duchową prawdą wiąże,
łączność z kościołem katolickim i jego namielni-
kiem. Nigdy nie mogliśmy zrozumieć jak można się
zgadzać, choćby tylko owa tradycyja prawowitości
katolicka z zobowiąznością o losy dziedzika Kościoła i
położenie stolicy apostołkiej, tak jak nie mogliśmy
zrozumieć w jaki sposób sympatya dla zaboru Rzymu
mogły znaleźć przystępek, choćby tylko do skrajnych
stronnictw w Polsce będącej ofiarą tej samej zasady
zaborczej. Niekonsekwencyj konserwatywny który
chce się ograniczyć na kwestiach utylityzmu a
pomija kompromitującą sprawę rzymską; nadto
widoczna. Czem zaiste to smutne zjawisko opinii
wyłomaczyć można, jak zrozumieć tę chwiejność
czy trwożliwość ludzi czepkotchów stanowych i od-
ważnych w innych sprawach, jak pojąć ten zwrot
i stopienie uczucia moralnego w polityce?

Czyliż to jeszcze następstwo błędnego łączenia
sprawy niepodległości polskiej ze sprawą jednoci
włoskiej? Ależ niepodległość a jednoci narodowa

